

РОЗДІЛ 7

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/51>

РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ПРАВОВОЇ РІВНОСТІ МІЖ ЧОЛОВІКОМ ТА ЖІНКОЮ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

LEGAL REGULATION OF EQUALITY RELATIONS BETWEEN MAN AND WOMAN IN HISTORICAL RETROSPECT

Буковинська Н.А., аспірант
кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки
Університет державної фіскальної служби України

Статтю присвячено дослідженню правового регулювання відносин рівності в декількох періодах історії: дореволюційному, періоді сексуальної революції у США 60-х років та в радянський період. Розглянуто кілька етапів розвитку досліджень у питанні рівності між чоловіками та жінками, а також проаналізовано, як із часом змінювалось становище жінки у суспільстві.

Становлення рівності має багатовікову історію, що відображає світовий розвиток демократії. Процес формування конституційного законодавства характеризується декларуванням у ньому принципу рівних прав і можливостей.

У демократичних країнах постійно йде процес розвитку та наповнення законодавчих норм новими положеннями, які стосуються питання рівності чоловіків та жінок. Увесь цей процес відбувається під впливом багатьох факторів, зокрема звичаїв, які діють на території держави, її політичної спрямованості, релігії, традицій і т.д.

Натепер майже всі конституції світу гарантують забезпечення рівності для всіх громадян, що стосується їхніх основоположних прав та свобод незалежно від їхнього походження, раси, статі та віку.

Але так було не завжди. Щоб дійти такого результату, довелося пройти немалий шлях. Саме цей шлях і розкриватиме наша стаття.

Проте не можемо не звернути увагу й на той факт, що багатьма людьми сьогодні прирівнюються поняття статевої рівності та гендерної рівності. Так, справді, до недавнього часу слово «гендер» вживалось для позначення чоловічого та жіночого роду. А отже, і словосполучення «гендерна рівність» сприймалось як рівність між чоловічою та жіночою статтю. Проте в другій половині ХХ ст. використання цього поняття змінилося на позначення сексуальної ідентичності індивіду. Була запропонована ідея, яка полягала в тому, що відмінності між статями нав'язують суспільством. Іншими словами поняття «гендер» стало визначатися як «соціальні ролі».

Ключові слова: відносини рівності, політика, правове регулювання, реформа.

The purpose of this article is to comprehensively analyze and investigate the main trends of legal regulation of gender relations in historical times, namely during the pre-revolutionary period, sexual revolution in the United States in 1960s and during the Soviet period.

We have examined several stages of the development of gender equality research, as well as analyzed the change of women's position in society.

The legal analysis shows that women's position in society was hard. However, with each historical period women were given more and more rights. As we can see, the importance of creation of an institutional mechanism for improving the situation of women has been recognized for a long time. As of today women has equal rights with men on legislative level.

Formation of equality has a centuries-old history that reflects the global development of democracy. The process of formation of the constitutional legislation is characterized by the declaration of the principle of equal rights and opportunities.

In democratic countries, there are constant processes of developing and amending of new legislation with the provisions of sex equality. The whole process is being affected of many factors, including customs that are valid in a particular state, its' political orientation, religion, traditions.

Today, almost all constitutions guarantee equality for all citizens, which concern their fundamental rights and freedoms, regardless of their personality, sex and age.

However, we cannot ignore the fact that many people today synonymize sex equality and gender equality definitions. The word "gender" has been used to refer the masculine and feminine sex. The word "gender equality" was used to identify an equality between the sex of men and women. However, since the second half of the twentieth century the use of this term has changed to mark the sexual identity of an individual. The concept of "gender" started to define as "social roles".

This issue, in particular its legal aspect, would be further examined more detailed.

Key words: equality relations, policy, legal regulation, reform.

Постановка проблеми. Виникнення поняття «гендер» у науці зумовило створення нового інтеграційного наукового напрямку, націленого на дослідження не біологічної, а соціальної статі. Розмежування фізіологічних і поведінкових статевих ознак призвело до того, що на порозі третього тисячоліття світова спільнота переживає низку кардинальних змін, однією з яких є перехід до нового типу культури, побудованої на принципах так званої гендерної рівності [5, с. 14].

Протягом останніх років у всьому світі зростає кількість запитань, пов'язаних із поняттям гендерної рівності. У статті йдеться про поняття рівності між чоловіками та жінками, яке з часом за підмогою понять набуло розуміння гендерної рівності.

Мета статті полягає в комплексному аналізі та дослідженні основних тенденцій правового регулювання від-

носин рівності між чоловіками та жінками в історичний час, а саме в дореволюційний період, період сексуальної революції у США 60-х років та у радянський період.

Виклад основного матеріалу. Необхідно визначити ключові аспекти гендерних досліджень.

Дослідження, об'єктом яких є гендер, – відносно нова галузь у сфері гуманітарних наук. Історичний розвиток гендерних досліджень може бути поділено на 3 основних етапи:

- 1) Біологічний детермінізм;
- 2) Перехідний період (перша половина ХХ століття);
- 3) Власне гендерні дослідження (з другої половини ХХ століття по теперішній час) [10, с. 56].

Перший етап сходиться до античної символіко-семантичної гіпотези, прихильники якої стверджували, що рід

виник під впливом природної даності – наявності людей різної статі. У XVIII – XIX століттях серед прихильників символіко-семантичної гіпотези були такі вчені: Гердер, Грім, В. Гумбольдт та ін., що зумовило тривале панування детерміністських уявлень [10, с. 58].

На початку XX століття («перехідний етап») інтерес до гендерних аспектів дещо зріс, хоча гендерні дослідження на той момент ще не сформувалися як окремий науковий напрям. На цій стадії вчені визнавали існування гендерних відмінностей на рівні поведінки й аналізували різні способи гендерної диференціації на різних системних рівнях. Проте результати їхніх досліджень згодом піддавалися критиці за неповноту і суб'єктивність [2, с. 9].

Виникнення та інтенсивне зростання власне гендерних досліджень доводиться на останні десятиліття XX століття. Цей процес пов'язаний зі зміною наукової парадигми, розвитком постмодерністської філософії, а також зростаючим інтересом до галузей знань, таких як антропологія і соціолінгвістика, в центрі уваги яких знаходяться людина і культура.

Порівнюючи економічні та соціальні права чоловіків і жінок у ранньофеодальний період Русі (кінець IX – початок XIV ст.), слід зазначити, що в цивільно-правових відносинах статус жінки в давньоруському праві був набагато вищим, ніж, наприклад, у римському чи давньогерманському, де дочка, дружина та мати завжди перебували під опікою чоловіка і були позбавлені правоздатності. Натомість на Русі жінка в шлюбі зберігала за собою все своє майно, яке і після смерті чоловіка не включалося в спільну спадщину, а вдова ставала повноправною головою сім'ї. Жінки володіли правом на придане і спадок. У давніх актах не міститься жодного свідчення про те, щоб дружина в будь-який спосіб обмежувалась у праві розпоряджатися своїм майном [12].

За релігійними переконаннями у XIII ст. на Галицько-Волинських землях у сімейному праві домінуюча роль вже належала чоловікові. Показово, що закон в Україні у більшості випадків однаковою мірою захищав інтереси жінок і чоловіків, охороняв їхні життя, здоров'я, честь і особисту недоторканість. За згвалтування жінки призначалося найвище покарання – кара «на горло». Починаючи з середини XIV ст., остаточно розпадається державне об'єднання Русь. Південно-Західні землі, заселені українцями, переходять під владу Великого князівства Литовського та королівства Польського. Доба XIV – XVI століть у європейській та вітчизняній історії характеризується тим, що для управління державою як на центральному, так і на місцевому рівнях було створено представницькі органи (сейми і сеймики). Всі ці зміни вплинули і на відносини між чоловіками та жінками як на побутовому, так і на державному рівнях. У Литовській державі засвідчено численні грамоти та привілеї XIV ст., які містять норми, що зрівнюють чоловіків та жінок у цивільно-правових відносинах [11, с. 78].

Загалом, у даний період адміністративно-правове забезпечення політики рівності регулювалося звичаєвим правом, грамотами та привілеями, гарантіями виконання яких була встановлена міра відповідальності.

Важливе значення для підняття соціального статусу жінок мала Жалувана грамота Казимира IV (1457 р.). За цією Жалуваною грамотою 1457 р. вперше князівським, шляхетським, боярським та міщанським дочкам, племінницям, вдовам, надавалося право виходити заміж за звичаєм християнськими, не питаючи дозволу великого князя литовського та його намісників [11, с. 89]. Це було на той час дуже прогресивним правом, якого не мали жінки в країнах Західної Європи та в Московському князівстві. У XVI столітті було проведено систематизацію литовсько-русського права. У Литовських статутах зосереджувалися акти майже з усіх галузей права. Саме в цих збірниках уперше на законодавчому рівні були закріплені права та

обов'язки як чоловіків, так і жінок. Тобто соціальні й політичні права та обов'язки як чоловіків, так і жінок були узагальнені та гарантовані на законодавчому рівні.

Так, у Статуті Великого князівства Литовського 1529 р. вперше на жінок-вдів покладалося виконання військових обов'язків з оборони держави.

Слід наголосити, що світське законодавство цього періоду в українських землях і воєводствах стояло вище церковного і юридично закріплювало індивідуальний правовий статус жінок. У своїх спадкових маєностях, які входили в систему державного адміністративного устрою, шляхетні жінки-господарі у період вимушеної відсутності чоловіків або вдови-землевласниці справляли в повному об'ємі господарську службу: керували фільварковим виробництвом, збирали податки з вільного населення, реалізовували судові та поліцейські повноваження у відношенні до підданих [12].

Отже, можна констатувати, що за литовсько-польської доби (до середини XVII ст.) у зв'язку з демократичним характером правових норм, які виникли на базі норм українського звичаєвого права і гуманістичних ідей європейського Ренесансу, простежуються основи забезпечення рівності чоловіків та жінок у державній політиці, що забезпечувалося системою місцевих намісників.

В українських містах з магдебурзьким правом жінки-вдови, хоч і були відсторонені від безпосередньої участі в органах самоврядування, але реалізовували свої права через повноважних представників. Ще однією особливістю для самоврядних міст було те, що жінка-вдова, коли вдруге виходила заміж, зобов'язана була виходити за чоловіка, який володів таким самим ремеслом, як і її перший чоловік у шлюбі. Це означало, що вона була зобов'язана не руйнувати корпоративні норми станового права, а бути охоронцем не тільки домоволодіння, а й закріпленої формальною магістратом за нею професії. У другій половині XVI – першій половині XVII ст. жінки-міщанки та селянки були повноправними учасницями громадського (копного) суду, а інколи і шляхетського [7, с. 42]. За звичаєвим правом XVI – середини XVII ст. жінка не лише могла брати участь у копних судах, але й відповідати в суді за чоловіка у разі його відсутності.

Правове становище жінок в Україні в XVI – першій половині XVII ст. було досить стабільним і регулювалося нормами звичаєвого права, світським і церковним законодавством. Це стосувалося тих категорій жінок, які не належали до привілейованих станів. Дружини гетьманів, полковників та сотників, користуючись своїм соціальним становищем, самі видавали офіційні універсали, накази та інструкції, тобто нормативно-правові акти, які мали юридичну силу в козацькій державі й були обов'язковими до виконання [7, с. 108].

Жінки нижчих верств, як і жінки-шляхтянки, мали досить широкі майнові права, але реалізовували їх своїми можливостями на своєму рівні.

Також питання становища жінки нормував і Литовський Статут, у карних та цивільних постановках якого був закріплений принцип рівного права для чоловіків і жінок, що мало неабияке значення. Забезпечувалась майнова незалежність жінок та їхні права на успадкування землі [9, с. 125].

Також варто зауважити, що в той час, на відміну від Західної Європи, суспільне становище жінки залежало не від суспільного статусу чоловіка, а від її власного майнового становища. Тому шляхтянки, незалежно від сімейного стану, володіючи інколи величезними земельними латифундіями, мали значну суспільну вагу у своїх повітах [4, с. 41].

Проте вже в другій половині XVIII ст. поступово настає період позбавлення українських жінок значної кількості суспільно-політичних прав. Пов'язано це було зі зміною суспільно-політичної та економічної ситуації

у суспільстві та з підпорядкуванням Гетьманщини Російській самодержавній імперії. Із втратою автономії Гетьманщини у складі Російської імперії зникає і політична рівноправність в українському суспільстві, особливо після підпорядкування української православної митрополії російському патріархатові.

Що стосується прав жінок у складі Російської імперії, то їх практично не було. Законодавчі акти прикріплювали не тільки селян до землі, а й ставили жінку в повну залежність від волі чоловіка. Жінки мали заборону на свободу пересування, одержання паспорту, наймання на роботу, притому що вони займалися трудовою діяльністю. Усі ці фактори призводили до зростання жіночого руху проти правової дискримінації жінок.

Він (статус) був слабо окреслений, орієнтований передусім на відносини підданства (тобто громадянства, якщо сучасною мовою). Правове становище жінок, більшість з яких були селянками, в Україні надалі визначалось на основі звичаєвого права, що засновувалося на традиціях та звичаях селян певної місцевості [3, с. 99].

Жіночий рух за свої права набирав ще більшої активності у суспільному житті. У 40-ті роки XIX ст. виникли перші комерційні школи для жінок у Петербурзі та Москві.

Під час Земської реформи 1864 р. жінкам-землевласницям, котрі мали встановлений ценз, відповідно до ст. 18 «Положення про губернські та повітові земства» було надано право давати довіреність на участь у виборах особам чоловічої статі, які також мали ценз у цій місцевості. А батькам, чоловікам, синам, зятям і рідним братам таке право надавалось, навіть якщо вони не мали свого цензу. Цим же правом користувалися жінки і в міських виборчих з'їздах для обрання гласних земських зборів. Та вже незабаром у межах земської контрреформи (12 червня 1890 р.) були урізані і без того мінімальні політичні права жінок. Жінки, які володіли цензом, позбавлялися права давати довіреність будь-якій особі, тоді як чоловіки з неповним цензом мали право брати участь у попередніх з'їздах дрібних власників, котрі відправляли своїх представників на з'їзд великих власників [10, с. 112].

На початку XX ст. у Російській імперії почалися певні демократичні перетворення. Відповідно, вже у першій половині 1905 р. в суспільній свідомості та в заявах окремих міських дум поширилася ідея щодо розповсюдження виборчого права на жінок. Так, 26 січня 1905 р. у Чернігові депутати думи, обговорюючи доповідь комісії з питання про зміну Миського положення, одногослодно прийняли рішення, згідно з яким право участі в міських виборах надавалось всім мешканцям міста обох статей, незважаючи на стан, віру і національність, які досягли 25 років і проживають в місті не менше двох років [7, с. 16].

Проте такі ініціативи не знайшли позитивного відклику, оскільки жінок далі обмежували в їхньому державно-правовому статусі. Наприклад, їм і надалі категорично заборонялось брати участь у виборах, відповідних «Положенням про вибори в Державну Думу».

Значні зміни починають відбуватись у 1917–1918 рр., під час революційних подій. Конституцією Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) у розділі II «Права громадян України» від 29 квітня 1918 р. вперше було зафіксовано таке твердження: «Актова, громадянська і політична правомочність громадянина УНР починається з 20 літ. Ніякої різниці в правах і обов'язках між чоловіком і жінкою право УНР не знає» [1]. Такого конституційного положення на той час не мала жодна країна світу.

Після утворення Західноукраїнської Народної Республіки наприкінці 1918 р. постало запитання щодо рівності прав жінок та чоловіків, яке знайшло своє відображення в Тимчасовому основному законі про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської

монархії, ухваленому Українською Національною Радою на засіданні 13 листопада 1918 р. З того часу жінки брали участь у виборах до парламенту, обіймали владні й судові посади, воювали у складі Української Галицької армії [8, с. 9]; [12].

Загалом, у даний період адміністративно-правове забезпечення рівності чоловіків та жінок регулювалося рядом нормативно-правових актів, виконання яких було покладено на систему судів, місцеві органи влади.

З революційним закріпленням радянської влади в Україні починається нова доба в боротьбі за рівні соціально-політичні права жінок та чоловіків. Вже у Конституції УСРР 10 березня 1919 р. опосередковано закріплено за жінками як громадянами тільки право обирати та бути обраними. Чітко вираженого формулювання про статеву рівність у цьому акті не зафіксовано, а насамперед ідеться про класову пролетарську єдність. Проте вже у ст. 66 Конституції УРСР 1929 р. зазначається: «Право обирати і бути обраним до рад мають, незалежно від статі, віри, раси, національності, осілості тощо, такі громадяни Української Соціалістичної Радянської Республіки, що їм до дня виборів минуло 18 років» [12]. А вже в Конституції СРСР 1936 р. саме жінці було присвячено ст. 122, в якій зазначено, що жінці в СРСР надаються рівні права з чоловіком у всіх сферах господарського, державного, культурного та суспільно-політичного життя. Надалі конституційне закріплення політики рівності в Україні відбулося в Конституціях СРСР 1977 р. та Конституції УРСР 1978 р. [5, с. 52].

Загалом, у даний період адміністративно-правове забезпечення політики рівності регулювалося радянським законодавством, яке включало як Конституції, так і закони, а гарантіями виконання стали судові органи на місцях та загальнодержавного рівня.

Тобто бачимо що політичний образ радянської жінки можна прослідкувати в ряді нормативно-правових актів, декретів та в Конституціях УСРР від 1919, 1929, та УРСР від 1937 рр., адже саме аналіз статей Конституцій дає нам можливість побачити еволюцію прав жінок в УСРР.

Конституція УСРР 1919 р. надала жінкам громадянські та політичні права, але все ж таки участь у державних справах здійснювалась згідно з принципом рівного підпорядкування волі пролетарської держави, громадяни обох статей могли бути суб'єктами політичних відносин лише в тому разі, якщо вони працювали (ст. 22). Можемо констатувати, що саме в Конституції УСРР від 1919 р. вперше були закріплені рівні права між чоловіками та жінками.

Конституція УСРР від 1929 р. проголосила політичні права трудящих мас без різниці статі, раси та національності.

Проте найбільшим кроком у формуванні рівних прав між статями була Конституція УРСР від 1937 р. Цей документ найбільш детально присвятив свою увагу питанням правового регулювання, які пов'язані із загальним статусом жінки, сімейними відносинами та безпосередньо відносинами рівності. Так, ст. 121 проголошує надання прав жінкам в усіх галузях господарського, державного, культурного та громадсько-політичного життя. Реалізувати ці права жінки могли через право на отримання відповідної освіти, соціального страхування і права на працю та її оплату. Що стосується сімейного питання, то Конституція 1937 р. особливо охороняла інтереси мати та дитини, створювалась мережа дитячих садочків.

Не можемо не відзначити і статті 136 Конституції Української Соціалістичної Радянської Республіки 1937 р., в якій зазначалось, що жінки можуть користуватись виборчим правом та обиратися нарівні з чоловіками. Отже, бачимо, що Конституція 1937 р. вперше говорить про жінку як про окремих суб'єкт правових відносин.

Такі зміни в Конституції потягнули за собою і реформування інших нормативно-правових актів, а саме скасування законів, що обмежували правовий статус жінки,

законодавче закріплення рівних прав і обов'язків жінок і чоловіків. Це мало велике значення на шляху до рівності між чоловіками та жінками.

Після розпаду СРСР, попри структурні зміни й виникнення нових практик у сфері рівності, трансформація відносин між чоловіками та жінками супроводжувалася поверненням до патріархальних уявлень про ролеві статуси чоловіків та жінок у суспільстві. У середині XIX століття починається організований рух жінок Європи і Сполучених Штатів за свою рівноправність. Українські жінки, які теж брали участь у цьому русі, отримали їх дещо раніше – після Лютневої революції 1917 року. Даний рух продовжив утілення ідей у період сексуальної революції у США 60-х років, де почалися процеси розширення прав, які вплинули на цілий світ. Зокрема, наслідки сексуальної революції у США 60-х років торкнулися й України, що спричинило розширення прав і всездозволеність, яка негативно вплинула на сімейний добробут: стало більше розлучень, нівелюється місце жінки як берегині сімейного затишку.

З вищенаведеної інформації простежуємо той факт, що жінки завжди боролись за свою рівноправність. Боротьба йшла за рівні права між чоловіками та жінками. Проте згодом, на всесвітній конференції з проблем народонаселення в Каїрі 1994 року та на Всесвітній жіночій конференції в Пекіні 1995 року феміністки лобювали заміну слова «біологічна стать» (sex) на «гендер» (gender), щоб статева відмінність між чоловіком та жінкою стала питанням добровільного суб'єктивного вибору. За допомогою резолюцій ООН та ЄС це поняття стало політичною стратегією в

окремих державах [6, с. 44]. З того часу відбулась підміна поняття гендеру з біологічного розуміння на поведінкову модель.

Висновки. Проведений правовий аналіз свідчить, що становище жінки у суспільстві було не найпростіше. Проте з кожним етапом воно змінювалось на краще, і жінкам надавали все більше прав.

Виокремлено 3 етапи досліджень правового регулювання відносин між чоловіком та жінкою в історичній ретроспективі. До них ми відносимо:

- 1) Біологічний детермінізм;
- 2) Перехідний період (перша половина XX століття);
- 3) Власне гендерні дослідження (з другої половини XX століття по теперішній час).

Перший період характеризується тим, що рід виник під впливом природної даності – наявності людей різної статі. На стадії перехідного періоду вчені досліджували існування відмінностей між чоловіками та жінками на рівні поведінки. І вже з XX ст. цій тематиці приділяється особлива увага.

Разом із тим відбувається і підміна розуміння поняття «гендерна рівність». Якщо раніше воно сприймалось як рівність можливостей між чоловіками та жінками, то з кінця 90-х років це розуміння набуло іншого значення, а саме: бути комусь жінкою чи чоловіком – це вже питання суб'єктивного вибору кожного. Іншими словами, наголос робиться на поведінковій моделі, а не на біологічних визначеннях. Це питання буде предметом нашого подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) / Українська Центральна Рада. Київ, 1918. 32 с.
2. Андрусак І.П. До історії поняття «гендерна рівність». *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 2. С. 8–13.
3. Бржецкий Н. Очерки юридического быта крестьян. Санкт-Петербург : Тип. В. Киршбаума, 1902. С. 99.
4. Валиконите Й. Первый Литовский Статут – один из важнейших источников по истории положения женщин в Великом Княжестве Литовском. *Первый Литовский Статут 1529 года* ; Матер, респуб. конф. «450 лет Первому Литовскому Статуту». Вильнюс, 1982. С. 41.
5. Воронина О.А. Гендер и государство в постсоветской России. *Права женщин и институты гендерного равенства в регионах России* ; под ред. Н.М. Римашевской, О.А. Ворониной, Е.А. Баллаевой. Научный совет по проблемам гендерных отношений при ООН РАН : МАКС-ПРЕСС, 2010. 360 с.
6. Габрієла Кубі. Гендер: виклики та загрози. Тернопіль : вид-во «Мандрівець», 2017. 132 с.
7. Глинаний В.П. Правове становище заміжньої жінки від стародавнього до новітнього часу : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» ; Одес. нац. юрид. акад. Одеса, 2002. 36 с.
8. Грицяк Н.В. Теоретико-методологічні засади формування й реалізації державної гендерної політики в Україні : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. управл. : спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» ; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. Київ, 2005. 36 с.
9. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры. Москва, 1984. С. 125.
10. Гендерні дослідження : прикладні аспекти : монографія / В.П. Кравець та ін. ; за наук. ред. В.П.Кравця. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. 448 с.
11. Козуля О. Жінки в історії України. Київ : Вид-во «Укр. центр духовної культури», 1993. 256 с.
12. Черняхівська В.В. «Історичний досвід становлення української моделі гендерного паритету». *Електронний журнал: «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2016. № 10.